

STUDENTU MĀCĪŠANĀS PROCESA PAŠVĒRTĒJUMS

Indra Ruperte

*Rīgas Tehniskā universitāte, Liepājas filiāle
Vānes 4, Liepāja, LV-3405, Latvija
Tālr.: +371 63484922. E-pasts: indra.ruperte@rtu.lv*

Standarti un vadlīnijas augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanai Eiropā nosaka, ka studiju programmu kvalitāte ir jāattīsta un jāuzlabo studentu un citu augstākās izglītības labuma guvēju vajadzībām. Tomēr attiecībā uz studiju procesa kvalitāti Latvijā vairāk tiek runāts par mācību metodēm, tehnisko nodrošinājumu, informācijas tehnoloģiju iespējām, bet maza uzmanība tiek pievērsta galvenajam izglītības procesa subjektam – studentam, kāda ir viņu attieksme pret studiju procesu, ko viņi gaida no tā. Cik gatavi studiju procesam augstskolā ir vidusskolas absolventi? Vai students ir gatavs mācīšanās procesam? Vai docētāju un studentu attiecībās valda abpusēja ieinteresētība un sadarbība, kas nepieciešams, lai to pilnveidotu? Tie ir galvenie jautājumi, uz kuriem atbildes var rast studentu pašvērtējumā.

Atslēgvārdi: izglītības kvalitāte, studentu centrēta augstākā izglītība, pašvērtējums

Ievads

Mūsdienu apstākļos nenorimst diskusijas par augstākās izglītības kvalitāti un tās definīciju. Kvalitāte būtībā ir atbilstība mērķim. Šī kvalitātes definīcija ir pieņemta augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanā un apstiprināta Boloņas procesa ietvaros, parakstot ENQA standartus un vadlīnijas augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanai Eiropā, kas nosaka, ka studiju programmu kvalitāte ir jāattīsta un jāuzlabo studentu un citu augstākās izglītības labuma guvēju vajadzībām [1]. Nenorimst diskusijas arī par to, kas ir svarīgāks – izglītības process vai rezultāts. Rezultāts ir atkarīgs no procesa precīzas un kvalitatīvas norises. Tas nozīmē, ka izglītības procesa kvalitāte un rezultātu kvalitāte ir savstarpēji saistīta, tomēr izglītības kvalitātes jautājumu priekšplānā izvirzās procesu kvalitāte, jo tieši process nodrošina rezultātu. Visi izglītības iestādē notiekošie procesi ir jāuzrauga, jāmēra un jāanalizē. Attiecībā uz studiju procesa kvalitāti vairāk tiek runāts par mācību metodēm, tehnisko nodrošinājumu, informācijas tehnoloģiju iespējām, bet maza uzmanība tiek pievērsta galvenajam izglītības procesa subjektam – studentam. Kāda ir viņa attieksme pret studiju procesu, ko viņš gaida no tā. Cik gatavi studiju procesam augstskolā ir vidusskolas absolventi? Vai students ir gatavs mācīšanās procesam? Vai docētāju un studentu attiecībās valda abpusēja ieinteresētība un sadarbība, kas nepieciešams, lai to pilnveidotu? Tie ir galvenie jautājumi, uz kuriem atbildes var rast studentu pašvērtējumā. Lai atbildētu uz šiem jautājumiem, RTU Liepājas filiālē tika organizēta studentu aptauja. Pavisam pētījumā piedalījās 133 pilna laika studiju studenti, kuri pārstāvēja tehniskās un ekonomiskās specialitātes. Pētījuma mērķis bija noskaidrot studentu attieksmi pret studiju procesu, kā viņi vērtē savu lomu tajā un kas jāņem vērā administrācijai un docētājiem, lai paaugstinātu izglītības kvalitāti atbilstoši principiem, kurus nosaka Eiropas standarti un vadlīnijas iekšējās kvalitātes nodrošināšanai augstākās izglītības iestādēs:

- iekšējās kvalitātes nodrošināšanas sistēmai jābūt virzītai uz nepārtrauktu pilnveidi;
- procesi nedrīkst kavēt dažādību un inovācijas [1].

Tikai pieejas maiņa uz studentu centrētām studijām, kurās students mācās pats, nevis tiek mācīts, paaugstinās izglītības kvalitāti.

Pārejas no mācīšanas uz mācīšanos nepieciešamība

Mācīšanas un mācīšanās process ir ļoti sarežģīts un to ietekmē ļoti daudzi faktori: studiju programmu un plānu kvalitāte, studiju tehnoloģiju kvalitāte, akadēmiskā personāla kvalitāte, informatīvās un materiālās bāzes kvalitāte un procesu pārvaldes kvalitāte.

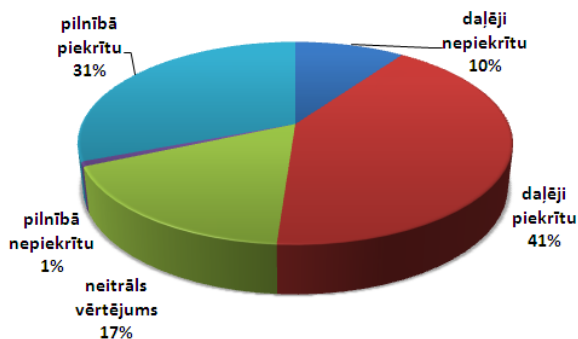
Lai gan par nepieciešamību pāriet no mācīšanas uz mācīšanos runā jau sen un tam ir teorētisks pamatojums, kā arī neskaitāmas publikācijas [2], praksē bieži vien tiek aktualizēta mācīšana nevis mācīšanās. Netiek novērtēts, ka mācīt – nozīmē koncentrēt uzmanību uz to, ko docētāji un izglītības iestāde dod studentiem. Mācīties – nozīmē uzmanības koncentrēšanu uz to, ko iegūst students un cik iegūtais ir noderīgs viņam. Mācīšanas procesā atspoguļojas docētāju skatījums uz parādībām vai procesiem, bet mācīšanās procesā – studentu skatījums. Ar mācīšanos saprot procesu, kurā indivīds pārņem sabiedrībā uzkrāto pieredzi, apgūstot zināšanas, prasmes, attieksmes, pilnveido savu pieredzi, patstāvīgi un atbildīgi darbojoties un izzinot sevi. Mācīšanās procesā būtiski ir iegūt subjektīvi pārdzīvotas, personīgi izvērtētas zināšanas, jo tikai tās spēj bagātināt un aktivizēt indivīda intelektuālo attīstību un pieredzi. Mācību procesā augstskolā notiek studentu un docētāju mijiedarbība, kuras rezultātā veidojas un attīstās katra cilvēka pieredze [3].

Galvenās mūsdienu izglītības atziņas ir:

- nevienam neko nevar iemācīt – katrs mācās pats;
- studiju procesā svarīga ir studenta aktivitāte – no pasīva uztvērēja studentam ir jākļūst par aktīvu procesa dalībnieku;
- izziņa ir patstāvīgs process;

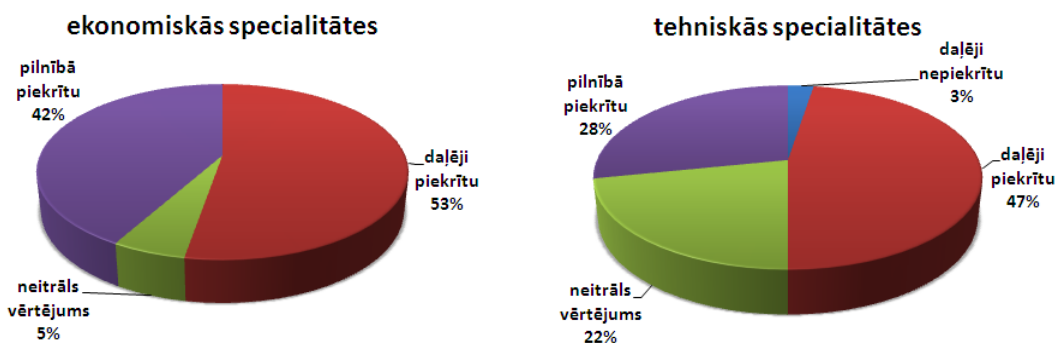
- guvums studiju procesā ir individuāls;
- izglītības iestādes un docētāju uzdevums ir radīt studiju vidi, nevis mācīt;
- pašvērtējumam ir būtiska nozīme studiju procesā.

No visiem aptaujātajiem RTU Liepājas filiāles studentiem tikai 31% pilnībā piekrīta, ka studiju process ir galvenokārt paša darbs, nevis pasīva lekciju noklausīšanās/apmeklēšana. Uzskatāmi studentu attieksmes sadalījums parādīts 1. attēlā.

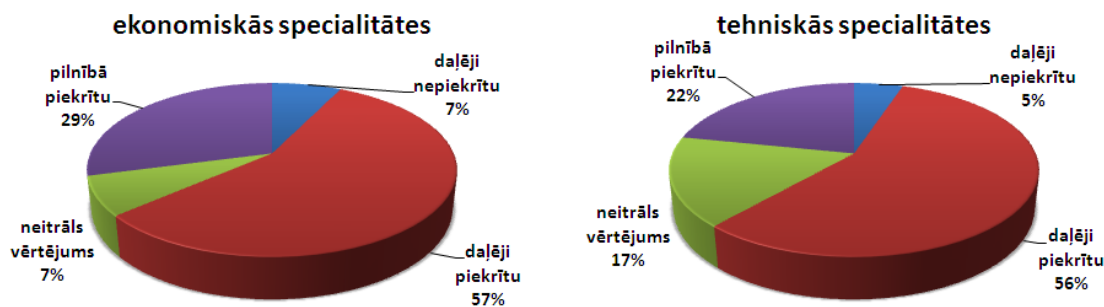
1. att. Studentu vērtējumu sadalījums apgalvojumam: „Studiju process ir galvenokārt mans paša darbs, nevis pasīva lekciju noklausīšanās/apmeklēšana”

Būtiska nozīme ir tam, lai augstskolu studenti, uzsākot studijas, pārvaldītu pašizglītības prasmes un studiju procesā tās pilnveidotu. Latvijā ir visai maz pētījumu par studentu pašizglītību un tās pārmaiņām saistībā ar studiju procesa organizāciju. Mūsdienās cilvēkam ir jāprot mācīties mūža garumā. Katrā darbavietā jau tagad un nākotnē vēl vairāk jāreķinās ar vajadzību nepārtraukti papildināt zināšanas. Studentu pašvērtējums liecina, ka iepriekšējos izglītības līmeņos prasmes mācīties netiek apgūtas pietiekamā līmenī un vairāk šo prasmju trūkumu izjūt studenti, kuri izvēlējušies tehniskās studiju programmas (2. attēls).

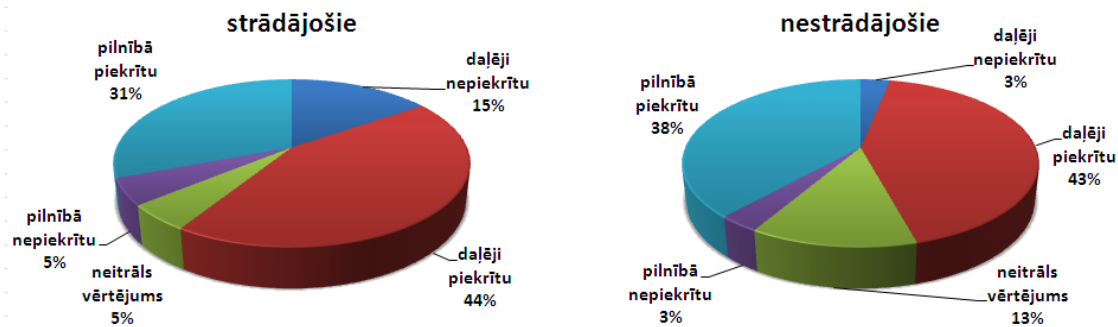
2. att. Studentu vērtējumu sadalījums apgalvojumam: „Es uzskatu, ka protu mācīties”

Arī savas vidusskolas laikā iegūtās zināšanas un prasmes studenti vērtē kritiski un tikai ceturtdaļa RTU Liepājas filiāles studentu pilnībā piekrīt, ka viņu zināšanas un prasmes ir pietiekamas kvalitatīvam studiju procesam augstskolā. Zemāk savas vidusskolas laikā iegūtās zināšanas un prasmes vērtē tehnisko specialitāšu studenti (3. attēls).

3. att. Studentu vērtējumu sadalījums apgalvojumam: „Manas vidusskolas laikā iegūtās zināšanas un prasmes ir pietiekamas kvalitatīvam studiju procesam augstskolā”

Šodien arvien vairāk tiek izmantota tālmācība. Tā ļauj efektīvi savienot mācības ar darbu, neatkarīgi no mācību iestādes atrašanās vietas. Interessants ir fakts, ka studenti, kuri apvieno pilna laika studijas ar darbu, neļūtas vairāk noslogoti kā nestrādājošie studiju biedri (4. attēls). Tie, kuri apvieno studijas ar darbu, iemācās plānot savu darbu un laiku.

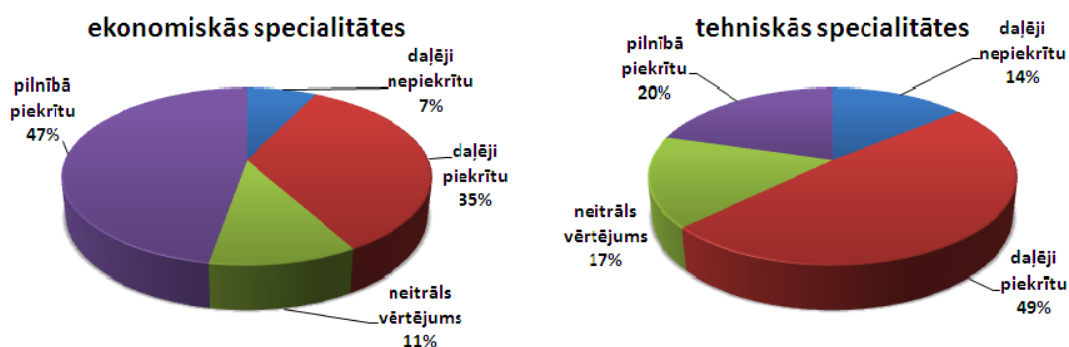
4. att. Studentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam: „Studiju process ir ļoti intensīvs un es esmu pilnībā noslogots, apmeklējot nodarbības un pildot patstāvīgos darbus”

Tomēr iegūtie rezultāti liecina arī par to, ka daudzi studenti mācās virspusēji ar viduvējiem rezultātiem un nevelta pietiekamas pūles lietu dziļākai izpratnei. Docētājiem ir jābūt tiem, kuri veido kvalitatīvu mācīšanās vidi.

Docētāju lomas vērtējums

Lai īstenotu mācīšanās procesu, tajā kā līdzvērtīgi subjekti ir iesaistītas divas puses – studenti un docētāji. Būtiski ir mainījusies docētāju lomas izpratne šajā procesā – no zināšanu sniedzēja par padomdevēju, izziņas spēju attīstītāju, jo centrālā persona ir students. Mūsdienu apstākļos docētājam jādarbojas kā darba veicinātājam, kurš palīdz atklāt un attīstīt katra studenta individualitāti.

Studentu aptaujas rezultāti RTU Liepājas filiālē liecina, ka ekonomiskajās specialitātēs docētāju un studentu savstarpējās attiecībās valda partnerība, abpusēja ieinteresētība un sadarbība, ne tik laba situācija ir studiju procesā tehniskajās specialitātēs (5. attēls).

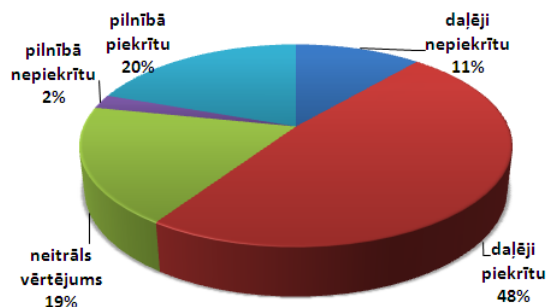

5. att. Studentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam: „Docētāju un studentu savstarpējās attiecībās RTU Liepājas filiālē valda partnerība, abpusēja ieinteresētība un sadarbība”

Docētāja un studenta efektīva mijiedarbība mācību procesā organizācijā ietver gan objektīvos, gan subjektīvos faktorus. Mācību darba efektivitāti nosaka objektīvie faktori – mācību programmas, mācību līdzekļi, docētāja darbība, studentu darbība, mācību metožu pilnveidošana, studentu izziņas darbība un subjektīvie faktori – docētāju profesionalitāte, pedagoģiskās kultūras līmenis, savstarpējo attiecību līmenis, radošās izaugsmes iespējas. Lai pārietu uz studentu vērstu izglītību, docētājiem ir nepieciešams apgūt jaunas pedagoģiskās prasmes, sadarbojoties ar studentiem un ņemot vērā viņu viedokli. Docētājiem jāsaprot, ka viņiem ir jārada studentu vēlme mācīties.

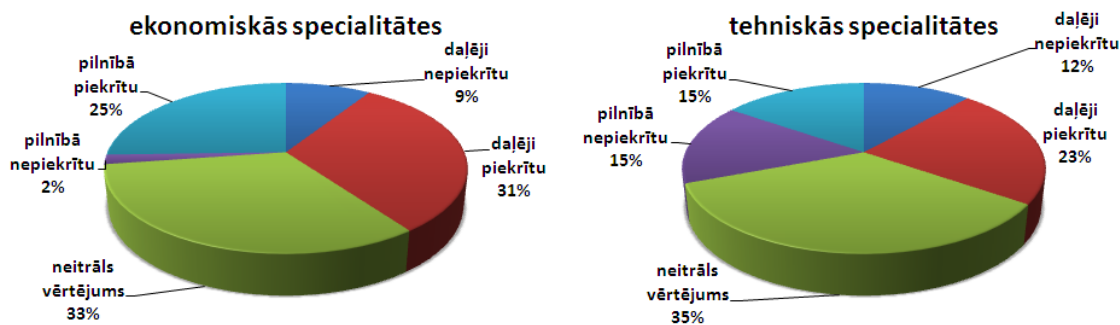
Studentu centrētā izglītībā mainās arī vērtēšanas loma. Vērtēšana ir studentu sasniegumu: zināšanu, prasmju, iemaņu, spēju un attieksmju noteikšanas procedūra, kura nav atdalāma no mācīšanās – mācīšanās procesa [4]. Vērtēšana ir process, kurā tiek apkopota, interpretēta un sintezēta informācija, lai izdarītu spriedumus par studentiem, dotu studentiem atgriezenisko saiti par viņu progresu, stiprajām un vājajām vietām, spriestu par mācīšanās efektivitāti, dotu informāciju pedagoģijas politikai [5]. RTU asociētā profesore A. Lanka uzskata, ka mūsdienu didaktikas izpratnē vērtēšanas kontroles funkcija ir zaudējusi savu nozīmi. Vērtēšana kļūst vairāk par zināšanu apguves vadīšanas un pilnveides, nevis kontroles instrumentu [6].

Tomēr studentu skatījums atšķiras no mūsdienu didaktikas izpratnes un attiecībā uz to, kā studenti uztver docētāju vērtējumu, visu specialitāšu studenti RTU Liepājas filiālē ir diezgan vienprātīgi un tikai 20% studentu pilnībā piekrīt, ka vērtējumu uztver paškritiski (6. attēls).

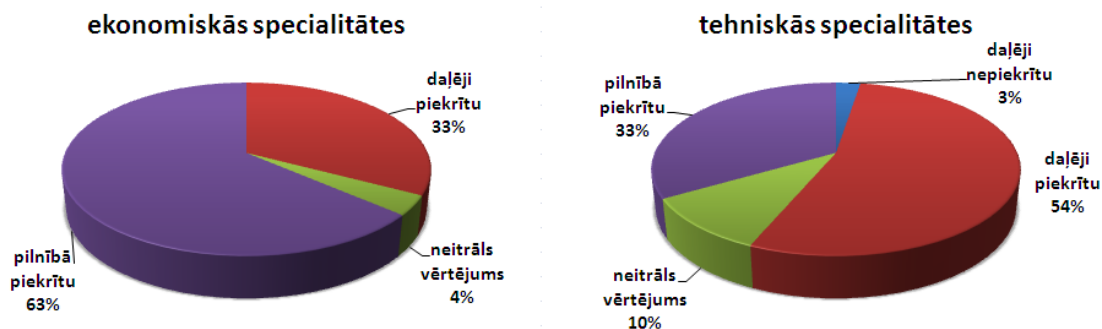
6. att. Studentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam: „Docētāju vērtējumu uztveru paškritiski, tas liek man pievērsties sevī pilnveidei”

Pārejot no mācīšanas uz mācīšanos, palielinoties studentu patstāvīgā darba īpatsvaram un attīstoties informācijas tehnoloģijām, pastiprinās viena no nopietnākajām problēmām augstskolās – plaģiātisms. Aptaujas dati liecina, ka tikai nelielai daļai studentu ir pilnīgi noliedzoša attieksme pret plaģiātismu (7. attēls). Detalizēta RTU Liepājas filiāles studentu aptaujas rezultātu analīze parādīja, ka plaģiātismu galvenokārt atbalsta tie, kuri nav pārliecināti par savām vidusskolas laikā iegūtajām zināšanām un prasmēm, kā arī tie, kuri neuzskata, ka prot mācīties.

7. att. Studentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam: „Es neatbalstu plaģiātismu – citu personu darbu pilnīgu vai daļēju uzdošanu par savējo”

Plaģiātisma problēmas risinājums rodams, gan pilnveidojot docētāju pedagoģiskās prasmes, gan veidojot pareizu studentu attieksmi pret mācīšanās procesu, jo izglītība ir sistematizētu zināšanu un prasmju apguves un attieksmju veidošanas process un tā rezultāts. Ja studiju procesu vada pedagoģiski kompetenti docētāji, tad, virzot studentus uz aktīvu mācīšanos, izmantojot atbilstošas mācību metodes, diferencētu un individuālu pieeju studentiem, iespējams risināt arī plaģiātisma problēmu. Studentu vērtējumā RTU Liepājas filiāles docētāji izmanto dažādas metodes, tomēr galvenokārt tie ir docētāji, kuri strādā ar ekonomikas specialitāšu studentu grupām (8. attēls).

8. att. Studentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam: „Docētāji studiju procesā izmanto dažādas metodes (lekcijas, praktiskos uzdevumus, problēmu risināšanu, u.c.)”

Studentu viedoklis liecina, ka ne visi docētāji saprot, kā mainās viņu loma studentu centrētā izglītībā. Ceļš no docētāja – lektora uz docētāju – studentu mācīšanās procesa veicinātāju nav viegls, tas prasa daudz lielāku darba ieguldījumu, veidojot uzdevumus un studentu sasniegumu vērtēšanas sistēmu, kā arī organizējot studentu darbu, nekā vienkārši nolasot lekcijas.

Noslēgums

Kopumā RTU Liepājas filiāles studentu aptaujas dati liecina, ka

- savu lomu izglītības procesa kvalitātes nodrošināšanā pilnībā apzinās aptuveni trešdaļa studentu;
- studiju procesa intensitātei nav tiešas saistības ar studiju procesa apvienošanu ar algotu darbu;
- plaģiātisms ir tieši saistīts ar vidusskolas laikā iegūto zināšanu līmeni un prasmi mācīties;
- studentu mācību rezultātu vērtējumu docētājiem nepieciešams virzīt uz viņu zināšanu un prasmju pilnveidošanu;
- pāreja no mācīšanās uz mācīšanos jāīsteno arī citos izglītības līmeņos, ne tikai augstskolā.

Lai notiktu izglītības pieejas maiņa uz studentu centrētām studijām, kurās students mācās pats, nevis tiek mācīts, ir jāmainās visiem – studentiem, docētājiem un administrācijai. Tas ir ilgstošs un grūts process, jo prasa pārmaiņas cilvēkos.

Literatūra

1. ENQA (the European Association for Quality Assurance in Higher Education). (2005). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. Publisher: ENQA.
2. Vighnarajah, Wong Su Luan, Kamariah, Abu Bakar. (2008) The Shift in the Role of Teachers in the Learning Process. *European Journal of Social Sciences*, Vol. 7, No 2, pp. 33–41.
3. Виханский, О. С., Наумов, А. И. (1999) *Менеджмент-практикум по курсу*. Москва: Гардарики. 281 с.
4. Baltābola, I., Fedotova, I., Guļevskis, H., u.c. (2000) *Studentu iegūtās izglītības vērtēšana: Informatīvo materiālu krājums*. Rīga: ES Phare programma. 63 lpp.
5. Geidžs, N., Berliners, D. (1999). *Pedagoģiskā psiholoģija*. R.: Zvaigzne ABC. 662 lpp.
6. Lanka, A. (2008). Priekšnoteikumi studentu pašvirzītam mācību procesam. RTU zinātniskie raksti. 8. sēr., *Humanitārās un sociālās zinātnes*. 14. sēj. 25.–31. lpp.

Ruperte, I. SELF-EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING PROCESS

Standards and concepts for quality assurance in higher education in Europe determine that the quality of academic programmes need to be developed and improved for students and other beneficiaries of higher education. Nowadays in Latvia study methods and possibilities of information technologies in the aspect of quality of study process are discussed to a greater extent than attention is paid on the main subject of education process, i.e., student, what is their attitude to the learning process, what they expect from it. How are the secondary school graduates ready for the study process at the higher education institution? Is the student ready for the learning process? Are the students and teaching staff having the same interests and way of co-operation necessary for the study process improvement? These are the main questions where answers could be found in students' self-evaluation.

Keywords: quality of education, students focused higher education, learning, self-evaluation

Руперте И. САМООЦЕНКА РОЛИ СТУДЕНТОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Стандарты и рекомендации по обеспечению качества высшего образования в Европе определяют, что качество учебных программ необходимо развивать и улучшать соответственно потребностям студентов и других бенефициаров высшего образования. Тем не менее относительно качества учебного процесса в Латвии больше говорят о методах обучения, техническом обеспечении, возможностях информационных технологий, но мало внимания уделяется главному субъекту образовательного процесса – студенту. Каково его отношение к учебному процессу, что он ожидает от этого процесса. Насколько готовы к учебе в высшем учебном заведении выпускники средних школ? Готов ли студент к учебному процессу? Главенствуют ли в отношениях преподавателей и студентов взаимный интерес и сотрудничество, что необходимо для улучшения этих отношений? Таковы основные вопросы, ответы на которые можно найти в самооценке студентов.

Ключевые слова: качество образования, ориентированное на студента вуза, самооценка